

הואיל ואישתרי אישתרי במצורע וכיבום

פטור ערוה מן היבום

(א) בריש מס' יבמות דנו בטעם הדבר למה ערוה פטורה מן היבום. התנא דברייתא (ג:) סובר דממעטינן ערוה מדכתיב "עליה." ובגמ' שם פריך קרא למה לי סברא הוא דאין עשה דוחה לא תעשה שיש בו כרת. ושקלו וטרו בזה טובא אמאי איצטריך קרא דעליה.

ובסוף הסוגיא (ז:) אמרינן "אלא סד"א תיתי במה מצינו מאשת אח, מה אשת אח מייבמה אף אחות אשה תתייבם, מי דמי התם חדא איסורא הכא תרי איסורי, מהו דתימא הואיל ואישתרי אישתרי, דתניא מצורע שחל שמיני שלו בערב הפסח וראה קרי בו ביום וטבל, אמרו חכמים אע"פ שאין טבול יום אחר נכנס (פי' להר הבית) זה נכנס וכו', ואמר עולא מה טעם (פי' היאך מותר לו להכניס ידיו לעזרה כדי שיתנו דם על בהונותיו, הא ביאה במקצת שמה ביאה), הואיל והותר לצרעתו הותר לקריו."

וכך היא מסקנת הגמ' לחד דיעה שם (ח.) דאיצטריך עליה למעט ערוה מיבום וחליצה משום דסד"א הואיל ואישתרי אישתרי. אבל רבא סובר דערוה גופא ל"צ קרא, אלא סברא הוא דאין עשה דוחה לא תעשה שיש בו כרת. והק' התוס' שם (ד"ה רבא) דהיאך קאמר רבא דערוה גופא ל"צ קרא, הא איצטריך קרא דלא נימא הואיל ואישתרי אישתרי. ותי' דרבא לית ליה דעולא. ועוד תי' בשם הר"י דיש לחלק, דגבי בעל קרי דשם טומאה אחת היא אמרינן הואיל ואישתרי אישתרי, דחד לאו הוא בבעל קרי ובמצורע, אבל גבי יבום, דאשת אח ואחות אשה ב' שמות הן, לא אמרינן הואיל ואישתרי אישתרי.

הואיל ואישתרי אישתרי בהותרה ובדחוייה

(ב) ולכאורה צ"ע בדעת הר"י, דמשמע שהבין דרבא אית ליה דעולא. וכן פי' להדיא בתוס' הרא"ש שם (ד"ה רבא). והרי בגמ' זבחים (לב:)

מבואר דרבא לית ליה דעולא. דקאמר רב יוסף התם גבי טומאה בציבור דלדעת עולא אם רובן טמאי מת בפסח ונעשו זבין הואיל והותרו לטומאתן הותרו לזיבתן. ופריך אביי דלא דמי למצורע, דהתם היתרא הוא, לפיכך הואיל ואישתרי אישתרי, אבל טומאה דחוויה היא, להא אדחיא להא לא אידחיא. ודחי רבא אדרבה איפכא מסתברא מצורע היתרא הוא להא אישתראי ולהא לא אישתראי, טומאה דחוויה היא מה לי חד דחויא מה לי שתי דחיות.

ומשמע שנחלקו אביי ורבא אי אמרינן הואיל ואישתרי אישתרי דוקא כשהאיסור הראשון הותר לגמרי או דוקא כשנדחה האיסור הראשון. ולכאורה ביאור הדבר הוא דאביי סובר דלא שייך לומר הואיל ואישתרי אישתרי אלא בהיתר מורחב, ואילו רבא סובר אדרבה דהותרה הוא דין מיוחד, ולא שייך לומר שאם ניתר איסור אחד באופן מיוחד, ממילא יש להתיר גם איסור שני. עכ"פ משמע דרבא סובר דלא אמרינן הואיל ואישתרי אישתרי גבי מצורע, וא"כ היאך יכול הר"י לפרש דרבא אית ליה דעולא.

וכתב הערוך לנר שם (בד"ה רבא אמר) דע"כ צ"ל דסובר הר"י דלעולם לא פליג רבא עליה דעולא בגמ' זבחים, רק דעיקר כוונתו להשיג על סברת אביי ולומר דאם איתא דיש לחלק בין הותרה לדחוויה מסתבר יותר לחלק להיפך, דיותר שייך לומר הואיל ואישתרי אישתרי בדחוויה ולא בהותרה. אבל לעולם שפיר אמרינן הואיל ואישתרי אישתרי אף בהותרה, וממילא מסתבר דה"ה נמי י"ל הואיל ואישתרי אישתרי אף בדחוויה (כדעת רב יוסף דממצורע נלמד לטומאה בציבור). וכ"כ גם בתוס' רעק"א על המשניות ביבמות (פ"א אות ג') בביאור דברי הגמ' זבחים שם.

גדר ההיתר דאשת אח במקום יכום

ג) אך נראה שאפשר לכאר שיטת הר"י באופן אחר. דהא מבואר בגמ' זבחים שם דרבא מודה דאמרינן הואיל ואישתרי אישתרי בדחוויה. וממילא י"ל דאולי הבין הר"י דאמנם רבא פליג עליה דעולא וס"ל דלא אמרינן הואיל ואישתרי אישתרי גבי מצורע, אך לא משום דלית ליה הואיל כלל, אלא משום דהיתור הכניסה לעזרה במצורע הוא מדין הותרה, אבל בהיתור שהוא מדין דחוויה שפיר מודה רבא דאמרינן הואיל.

והנה ידוע מה שנחלקן הראשונים בגדר ההיתר דאשת אח במקום יבום. היד רמה בסנהדרין (נג: ד"ה מתיב) כתב דהואיל ולא משכחת לה מצות יבום אלא במקום אשת אח, ע"כ שמעינן מינה דלא אסרה תורה אשת אח אלא שלא במקום יבום כגון היכא דיש לו זרע, אבל במקום יבום ליכא איסור כלל, ומה"ט אף ביאה שניה מותרת. הרי מבואר דס"ל דאיסור אשת אח הותר לגמרי במקום יבום. והעיר הגרא"ו ז"ל בקובץ הערות (סי' ט אות ב') דהכי מוכח גם מלשון הרמב"ן בתורת האדם.

אבל מדברי התוס' ביבמות (ג: ד"ה לא) לא משמע הכי. שהרי הק' דאמאי לא ילפינן דעשה דוחה ל"ת שיש בו כרת מהא דעשה דיבום בעלמא דוחה ל"ת דאשת אח. ותי' בשם הר"י דאין ללמוד דעשה דוחה לא תעשה שיש בו כרת בעלמא מיבום שלא במקום ערוה "דשאני אשת אח דמצותו בכך, וא"א בענין אחר לקיים מצות יבום, דאל"כ בטלה מצות יבום." פירוש הדבר שאם לא ידחה הלאו דאשת אח תתבטל כל מצות יבום, דהא ליכא יבום אלא במקום אשת אח.

וכתבו האפיקי ים (ח"א סי' ז) והקוה"ע שם (אות א') דמדברי התוס' לא משמע שנתכוונו לומר דאיסור אש"א הותר לגמרי במקום יבום. אלא יותר מסתבר לומר דס"ל להתוס' שאיסור אשת אח רק נדחה במקום יבום, ומ"מ ליכא למילף מיניה לעשה דוחה לא תעשה שיש בו כרת בעלמא משום דגבי יבום מצותו בכך. וכבר קדמם בזה הקרן אורה שם (בד"ה לא) שכתב על דברי התוס' "ולא הבנתי קושייתם דאטו אש"א דחוי הוא, הא התיירא הוא, דהרי היא כאשתו לכל דבר." הרי מבואר שהבין דלא ס"ל להתוס' דאיסור אשת אח הותר לגמרי במקום יבום, ומה שכתבו דשאני אשת אח דמצותו בכך הכוונה היא דאע"ג דההיתר דיבום מדין דחוייה הוא, מ"מ לא דמי לשאר עשה דוחה לא תעשה דעלמא.

וכבר העירו רבים דהכי מבואר גם מלשון התוס' לקמן (ה: ד"ה כולה) שכתבו דאיסור שעטנז נדחה מפני העשה דבגדי כהונה, ומ"מ ליכא למילף מיניה דעשה דוחה לא תעשה דעלמא, דגבי בגדי כהונה מצותו בכך. הרי דס"ל להתוס' דאף היכא דאמרינן מצותו בכך יתכן שלא הותר האיסור לגמרי אלא רק נדחה מפני העשה.

ומעתה אם נאמר דלדעת הר"י ההיתר דאשת אח במקום יבום הוא רק מדין דחוייה, א"כ שוב לא קשה מידי מה שכתב הר"י גבי הואיל ואישתרי אישתרי, ד"ל שהר"י הבין שאף רבא היה מודה דשייך לומר הואיל

ואישתרי אישתרי גבי יבום, דהא רבא סובר דאמרינן הואיל בכל היתר שהוא מדין דחוויה, והרי ההיתר דאשת אח במקום יבום מדין דחוויה הוא. ומש"ה הוצרך הר"י לפרש דרק משום דגבי יבום איכא ב' שמות, לפיכך סובר רבא דלא אמרינן ביה הואיל ואישתרי אישתרי.

חליצה במקום יבום לאו מצוה היא

ד) אך לפ"ז אדרבה צע"ג בדיעה הא' בתוס' שתי' דרבא פליג עליה דעולא, והרי גבי יבום מסתבר דלא הוה פליג רבא כלל (אי לאו משום דגבי יבום איכא ב' שמות), אלא אף הוא היה מודה דאמרינן הואיל ואישתרי אישתרי מאחר שההיתר דיבום מדין דחוויה הוא. וע"כ צ"ל דדיעה הא' בתוס' ס"ל דההיתר דיבום מדין הותרה הוא, כדעת הרמ"ה ודעימיה, ומש"ה הוצרכו לפרש דרבא פליג עליה דעולא ולית ליה הואיל גבי יבום כלל.

והנה ידוע מש"כ רש"י (ו. ד"ה אלא) דעשה דיבום מיקרי אפשר לקיים שניהם ע"י חליצה. והק' עליו התוס' שם (ד"ה שכן) בשם הר"י דאין זה אפשר, דהא מבואר בגמ' לקמן (כא.) דחליצה במקום יבום לאו מצוה היא. ועי' בחי' ר' אברהם מן ההר (ו. ד"ה אלא) שתי' דאולי רש"י סבר דסוגיא דפ"ק פליגא אסוגיא דלקמן.

עכ"פ דעת רש"י היא דיבום מיקרי אפשר לקיים שניהם ע"י חליצה. וקשה דהא קי"ל כריש לקיש דאין עשה דוחה לא תעשה היכא דאפשר לקיים שניהם, וא"כ היאך נדחה איסור אשת אח במקום יבום אם אפשר לקיים שניהם ע"י חליצה. ולכאורה מזה מוכח דס"ל לרש"י דההיתר דיבום לאו מדין דחוויה הוא אלא מדין הותרה, ובזה גופא פליג הר"י שם.

ומעתה דברי התוס' (ח.) מיושבין כמין חומר. דלעולם ב' הדיעות בתוס' (ח.) לא פליגי בשיטת רבא כלל. אלא זה ברור דרבא מודה דאמרינן הואיל ואישתרי אישתרי בהיתר שהוא מדין דחוויה ולא אמרינן הואיל ואישתרי אישתרי במצורע וכדומה שההיתר הוא מדין הותרה. ועיקר המח' בין ב' הדיעות בתוס' היא בגדר ההיתר דיבום. הר"י אזיל לשיטתו דס"ל דההיתר הוא מדין דחוויה, וכמו שכתבו התוס' (ג:) בשמו, וגם התוס' (ו.) שהקשו על רש"י הביאו כל קושיותיו בשם הר"י. ואילו דיעה הא' בתוס' (ח.) ס"ל כדעת רש"י והרמ"ה דההיתר דיבום מדין הותרה הוא. ומה

שכתבו דרבא לית ליה דעולא לא נתכוונו לומר דרבא לית ליה הואיל ואישתרי אישתרי כלל, רק ס"ל דגבי מצורע וכדומה שההיתר הוא מדין הותרה לא אמרינן הואיל.